

Pechvogel Walter Benjamin krijgt postuum erkenning

Walter Benjamin

In het teken van Saturnus

Hannah Arendt & Susan Sontag

Vert. Dirk De Schutter en Remi Peeters,
Octavo; 160 blz. €21,50

Voor deel 1 ★★★★★ voor deel 2 ★★★★★

Het boek

In het teken van Saturnus bevat twee essays over de Duitse schrijver Walter Benjamin (1892-1940), wiens beschouwingen over literatuur, film en geschiedenis pas na zijn dood veel invloed kregen. De essays zijn geschreven door politiek denker Hannah Arendt (1906-1975) en schrijfster Susan Sontag (1933-2004). De titel is ontleend aan een citaat van Benjamin: "Ik kwam ter wereld in het teken van Saturnus – de ster met de traagste omwenteling, de planeet die zich via omwegen en vertragingen voortbeweegt." Uit minachting voor moderne psychologische etiketten zocht hij zijn toevlucht tot deze astrologische karakterisering van de melancholicus.

Walter Benjamin

Walter Benjamin (1892-1940) houdt van flaneren en verdwalen, van het verzamelen van nutteloze dingen zoals postzegels en miniaturen. Hij essayeert over literatuur en werkt aan een proefschrift in de hoop dat die hem de waardering van zijn vader gaat opleveren in de vorm van een toelage. Dat mislukt in eerste instantie.

Het proefschrift over het treurspel in de Duitse barok wordt afgevoerd. Het bevat zeshonderd citaten – 'de gekste mozaïektechniek die men zich kan indenken', aldus Benjamin. Citaten zijn voor hem brokstukken die je uit een werk hakt waardoor ze in een nieuw licht kunnen verschijnen.

Benjamin woont in Berlijn en reist veel. Opgejaagd door de nazi's vestigt hij zich in 1933 in Parijs. In 1940 hoopt hij via Frankrijk en Spanje naar de VS te emigreren. Op de grens blijkt dat hij niet over het vereiste uitreisvisum beschikt en wordt hij teruggestuurd. Benjamin voorziet een enkele reis concentratiekamp. Hij pleegt zelfmoord. Had hij een dag eerder gereisd, dan was hij doorgelaten.

De parelduiker

Benjamins leven werd getekend door pech, stelt Hannah Arendt in haar driedelig essay. Deel 1 is gewijd aan zijn postume roem die zo contrasteert met de tegenslag in zijn leven. Uitgevers gaan failliet voordat ze zijn boek kunnen publiceren. Hij ontvlucht in 1939 Parijs uit angst voor bombardementen en gaat naar Meaux, een van de weinige echt gevaarlijke plaatsen in die tijd.

In deel 2 schrijft Arendt over Benjamins Joodse komaf. Ondanks het alomtegenwoordige antisemi-

tisme, en ondanks zijn hang naar het zionisme, voelt hij zich vooral drager van de Europese cultuur. Proust en Kafka zijn zielsverwanten.

Arendt citeert ook Berthold Brecht die met zijn afkeer van filosofie een grote invloed op Benjamin had: "Met diepte komt men niet vooruit. De diepte is een dimensie (..) waaruit niets te voorschijn komt." In plaats van diepe gedachten beschrijft Benjamin liever fenomenen, zoals de invloed van film en fotografie op onze ervaring. Ook gedraagt hij zich, aldus Arendt in deel 3 van haar essay, als een parelduiker die in het heden 'denkbrokstukken' uit het verleden opdiept.

Citaat

"Hoe weinig zijn latere studies met het marxisme of het dialectisch materialisme te maken hebben, blijkt uit hun centrale figuur: de flaneur. In de grote steden slentert de flaneur doelloos door de menigte en zijn kuieren vormt een nadrukkelijk contrast met de haastige, doelgerichte bedrijvigheid van de massa; aan de flaneur toont zich de geheime betekenis van de dingen; 'het ware beeld van het verleden' dat voor hem wegglipt, verzamelt hij in zijn herinnering."

Melancholie

Waar Arendt een bredere cultuurfilosofische en politieke context van Benjamins leven en werk schetst, beschrijft Sontag Benjamin vooral als een melancholicus wiens werk doortrokken is van zijn persoonlijkheid. In het kort: Benjamins traagheid, zijn blunders, zijn povere oriëntatievermogen vind je terug in zijn denken over verdwalen en flaneren, en in zijn visie op geschiedenis die alleen in fragmenten in ons heden doordringt.

Reden om dit boek niet te lezen

'In het teken van Saturnus' is nogal een metaboek: twee schrijvers schrijven over een derde.

Reden om dit boek wel te lezen

Interessant is het verschil in benadering. Sontag bespreekt nogal tam een aantal aspecten van Benjamins persoon in relatie tot zijn werk. Arendt geeft een doorwrocht maar warm en aanstekelijk betoog over een deel van Benjamins leefwereld en gedachtegoed.

Tanny Dobbelaar